

CONSIDERAȚII PRIVIND DEMOCRAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

IOAN SCURTU*

Încă din 1866, elita politică din România a optat pentru adoptarea unei Constituții "croită" după modelul belgian, adică cel mai democratic din Europa acelei perioade. Ulterior s-a desfășurat o acerbă dispută în jurul "formelor fără fond", adică a unei legislații moderne, impusă unei societăți aflată la începutul emancipării sale politice. Disputa s-a atenuat după primul război mondial, dar problema în sine a rămas: în ce măsură legile democratice adoptate s-au aplicat efectiv și cât de reală era democrația în România.

În iulie 1917, Constituția a fost modificată, introducându-se votul universal, egal, direct și secret pentru toți cetățenii (bărbați) de la 21 de ani în sus. Decretul-lege din noiembrie 1918 detalia prevederile constituționale, aducând precizări importante. Pentru a fi ales în Adunarea Deputaților se cerea: a fi cetățean român; a avea exercitiul drepturilor civile și politice; a avea vârsta de 25 de ani împliniți; a avea domiciliul real în România. Pentru a fi ales în Senat se cerea: a fi cetățean român; a avea exercitiul drepturilor civile și politice; a avea vârsta de 40 de ani împliniți; a avea domiciliul real în România. Cetățenii primeau certificat de alegător, cei care nu-și exercitau "fără temei legitim" dreptul de vot erau amendați cu sume variind între 20 și 500 de lei.¹

Introducerea votului universal a avut ca rezultat creșterea spectaculoasă a numărului de alegători, mutarea centrului de greutate a vieții electorale de la oraș la sat și schimbarea modului de desfășurare a luptei politice. Dacă până la război, în regimul votului pe colegii, existau circa 100.000 de alegători cu vot direct, după adoptarea legii electorale numărul acestora a crescut la câteva milioane (4,6 milioane în 1937). În 1914, un deputat era ales de aproximativ 400 de cetățeni. Decretul-lege din 1918 stabilea că un deputat era ales de 30.000 de cetățeni, iar din 1920 - de 50.000 de cetățeni, adică de 125 de ori mai mulți.

Circa 80% din populația României trăia în sate, astfel că țărănimea a devenit principala masă electorală, iar centrul de greutate al confruntărilor politice în timpul alegerilor s-a mutat de la oraș la țară. S-a schimbat și modul de desfășurare a campaniei electorale; dacă până în 1914 un candidat îi putea vizita la domiciliu pe

* Ioan Scurtu — profesor la Facultatea de Istorie, Universitatea București.

toți alegătorii din circumscripția sa, în condițiile votului universal el trebuia să se adreseze zecilor de mii de oameni, să participe la numeroase întruniri electorale, să țină discursuri în medii foarte variate (la cluburi, la cârciumi, în piețe publice, etc), să se adreseze unui public extrem de eterogen (mari proprietari, muncitori, țărani, intelectuali, negustori, s.a.). Liderii politici — șefii de partide, miniștrii, etc. — făceau adevărate turnee electorale în toate provinciile istorice, pentru a convinge alegătorii că reprezintă pe toți românii și nu doar pe cei din anumite zone geografice. În timpul campaniei electorale orașele și satele României erau împânzite cu afise, conținând programele partidelor care se prezentau în alegeri, informații despre candidații care cereau voturile cetățenilor. Nu lipseau îndemnurile de a nu fi votați rivalii politici, care ar urmări obiective egoiste, în defavoarea țării.

La rândul lor, alegătorii au devenit extrem de activi și interesați de promisiunile făcute, știind că votul lor cântărea greu în balanța victoriei electorale a unui partid sau altul. Întrunirile electorale au avut un rol important în creșterea gradului de implicare a cetățenilor României în viața publică, aceasta fiind o expresie elocventă a caracterului democratic al regimului politic din perioada interbelică. Cetățenii au avut dese prilejuri de a participa la viața electorală și la alegerile parlamentare; în intervalul 1919-1937 în România s-au desfășurat zece alegeri pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat (în 1919, 1920, 1922, 1926, 1927, 1928, 1931, 1932, 1933, 1937).

Este o realitate că evoluția partidelor politice a depins în bună măsură de influența lor electorală. Astfel, Partidul Conservator-Progresist și Partidul Conservator-Democrat au dispărut din viața politică în 1922, când nu au obținut nici un loc în Parlament. Partidul Poporului a avut un rol politic major în anii în care s-a bucurat de o largă susținere populară. Pentru a nu deveni o "amintire istorică", Octavian Goga s-a desprins în 1932 din Partidul Poporului și a constituit o nouă organizație politică — Partidul Național Agrar.²

Abaterea de la linia programatică pe baza căreia un partid a obținut încrederea electoratului a generat reacția unor lideri politici. Spre exemplu, în 1928, Partidul Național-Tărănesc, afișând un larg program de promisiuni, a obținut 77,76% din totalul voturilor.³ Dar, foarte curând, s-a observat că "era nouă" promisă de național-țărăniști a rămas un slogan electoral. În fața acestei situații, Cosntantin Stere a fost nevoit să-și prezinte demisia din Partidul Național-Tărănesc. În scrisoarea trimisă lui Iuliu Maniu, președintele partidului, în aprilie 1930, acesta aprecia: "de la venirea la cârmă a Partidului Național-Tărănesc, abateri succesive de la principii și o serie de măsuri și acte, pe care — cum știți, domnule președinte — am avut mereu onoarea și durerea să le dezaprob ca necompatibile cu metodele de guvernare democratică și parlamentară, ca și Ideologia noastră, au creat în jurul partidului, o atmosferă destul de neprielnică, pentru ca să poată fi cu succes dezlănțuită o campanie, de nimic justificată, care a dus guvernul prezidat de d-voastră într-un impas".⁴

O expresie a regimului democratic sunt partidele politice, care reprezintă curente de opinie, interese ale anumitor grupuri socio-profesionale, etnice, etc. În perioada interbelică, România a avut un larg evantai de partide politice: de dreapta (Partidul Conservator-Progresist, Partidul Conservator-Democrat), de centru (Partidul Național-Liberal, Partidul Poporului), de centru-stânga (Partidul Tărănesc, Partidul Național-Tărănesc), de stânga (Partidul Socialist, Partidul Social-Democrat), de extrema-stânga (Partidul Comunist din România), de extrema-dreapta (Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier); de asemenea, au activat partide ale minorităților naționale (Partidul Maghiar, Partidul German, Partidul Evreiesc ș.a.). Fiecare partid avea un program și o ideologie, propunea soluții proprii privind dezvoltarea statului român. Cetățenilor li se ofereau o mulțitudine de "varianțe", putând opta, prin vot, asupra uneia sau alteia.

Dinamica partidelor politice a reflectat, în bună parte, capacitatea acestora de a propune soluții adecvate pentru problemele cu care se confrunta România.⁵ Este un fapt că Partidul Național-Liberal s-a aflat la putere circa 10 ani din cei 20 ai perioadei interbelice întrucât a fost, efectiv, cel mai bine organizat, cu viziunea cea mai clară asupra evoluției României după Marea Unire, a avut un program cuprinzător, precum și lideri cu experiență politică și netăgăduită capacitate organizatorică. Acest partid și-a legat numele de adoptarea Constituției din 1923, de legile de unificare (administrativă, judecătorească, electorală, privind învățământul, cultele, etc.), de cele vizând dezvoltarea economiei naționale (legea minelor, a energiei, a apelor etc.)

În perioada interbelică alternanța la putere a fost o realitate: 1918-1919 - Partidul Național-Liberal, 1920-1921 - Partidul Poporului, 1921-1922 - Partidul Conservator-Democrat, 1922-1926 - Partidul Național-Liberal, 1926-1927 - Partidul Poporului, 1927-1928 - Partidul Național-Liberal, 1928-1931 - Partidul Național-Tărănesc, 1931-1932 - o coaliție (Uniunea Națională), 1932-1933 - Partidul Național-Tărănesc, 1933-1937 - Partidul Național-Liberal. Nu a existat nici o situație în care un partid să stea la putere peste limita de 4 ani a Parlamentului pe care se sprijinea.

Prin alternanța la putere s-au experimentat diferite formule de abordare a problemelor cu care se confrunta România. De exemplu, guvernele național-liberale din primul deceniu interbelic au promovat centralizarea administrativă, iar cele național-tărăniste din 1928-1930 au urmărit o descentralizare prin crearea a șapte "directorate ministeriale".⁶ Liberalii au acționat în spiritul doctrinei economice "prin noi înșine", iar național-tărăniștii a "porților deschise". Cetățenii s-au putut astfel convinge care erau rezultatele practice ale unor asemenea politici. Chiar și liderii partidelor politice au putut constata unde se poate ajunge cu o anumită politică, iar atunci când au înțeles că nu era benefică pentru țară au renunțat la ea. Este cazul național-tărăniștilor, care după ce în prima guvernare (1928-1931) au recurs la masive împrumuturi externe, în 1933 au constatat că efortul pentru rambursarea acestora era ruinător pentru România, drept care au suspendat unilateral plata datoriilor externe și au abandonat doctrina "porților deschise".

S-a încercat și formula unor guverne de coaliție, mai ales în timpul regelui Ferdinand, care dorea să realizeze un "consens" al principalelor partide politice într-o acțiune comună, constructivă. Eforturile suveranului nu au dat rezultate, liderii politici nereușind să depășească rivalitățile și disensiunile. Guvernul din 1919-1920 s-a creat ca urmare a faptului că nici un partid nu avea majoritate parlamentară, astfel că el se sprijinea pe un "bloc parlamentar", care s-a dovedit a fi destul de fragil. Regele Carol al II-lea a promovat ideea guvernului de uniune națională cu scopul de a diminua rolul partidelor politice și de a se implica el însuși în activitatea executivului. Guvernul din 1931-1932, prezidat de Nicolae Iorga, s-a dovedit a fi un experiment nereușit, astfel că regele va utiliza noi forme și metode pentru a-și atinge obiectivele politice.⁷

Parlamentul a fost expresia tuturor partidelor și curentelor politice: conservatori (1919-1922), liberali (1919-1937), averescani (1919-1937), țărăniști (1919-1926), național-țărăniști (1926-1937), socialiști (1919-1922), social-democrați (1928-1937), comuniști (1931), legionari (1931-1933). Adunarea Deputaților și Senatul au dezbătut și adoptat legi fundamentale pentru Statul român (Constituția din 1923, legile pentru reforma agrară din 1921, legile pentru organizarea administrativă din 1925, 1929, 1936, legile economice din 1924 și 1929, legile privind învățământul din 1924, 1928, 1932, etc.). În același timp, Parlamentul a fost un important for de dezbateri, asupra tuturor problemelor privind situația internă și internațională a României. De asemenea, Parlamentul a exercitat un control asupra activității guvernamentale, prin întrebări și interpelări; un guvern, cel prezidat de Take Ionescu, a primit vot de blam din partea Adunării Deputaților, în ianuarie 1922, și a trebuit să demisioneze.

Compoziția socială a Parlamentului dovedea că două treimi (67%) din totalul deputaților și senatorilor erau avocați, proprietari și universitari; din rândul acestora circa jumătate erau avocați, ziariști, medici, farmaciști, ingineri. Un cunoscut specialist în problematica sociologiei politice, Ivette Dogan, apreciază: "Compoziția socială a Parlamentului poate fi ilustrată printr-o piramidă cu vârful în jos. Într-adevăr, categoriile sociale cele mai numeroase — țărani, muncitori, funcționari, artizani — nu erau, în mod practic, reprezentate".⁸ Această structură era expresia unei realități a societății românești, în care gradul de cultură politică era mai scăzut comparativ cu țările occidentale, cu vechi tradiții democratice.

Monarhia a constituit o importantă instituție a regimului democratic din România, căutând să medieze între puterile Statului, astfel încât să se asigure o dezvoltare normală a vieții economice, politice, sociale, etc. Soluțiile date în

rezolvarea crizelor de guvern au satisfăcut, adeseori, starea de spirit a populației. Astfel, în 1919, când nici un partid nu a câștigat alegerile, regele Ferdinand a numit un guvern de coaliție, în 1920 l-a adus la putere pe Alexandru Averescu, cel mai popular om din România în acel moment, în 1922 a încredințat puterea lui Ion C. Brătianu, cunoscut pentru exceptionalele sale calități de lider politic și de stat. În 1928, Regenta a oferit mandatul de premier lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Tărănesc, în care o mare parte a populației își punea mari speranțe.

Desigur, era în interesul instituției monarhice să intervină în anumite momente pentru a da satisfacție opiniei publice și de a evita escaladarea tensiunilor politice și sociale. Regele era atent la dinamica raporturilor de forțe și căuta să dea soluții adecvate. De regulă, formarea unui nou guvern era precedată de consultările suveranului cu liderii partidelor politice, care-i ofereau sugestii, prezentându-i propriile programe și acțiuni pe care le preconizau. Sub raport formal, spiritul Constituției era respectat, regele uzând de prerogativele sale de "mediator" între forțele politice. În fapt, cel mai adesea, decizia era deja luată, iar noul guvern se forma nu pe baza concluziei desprinse din aceste consultări, ci a celor stabilite înaintea începerii lor.

Presa din România perioadei interbelice a constituit, cu adevărat, o "a patra putere în Stat". Numărul periodicelor a cunoscut o creștere considerabilă: de la 13 în 1917 (ca urmare a războiului) s-a ajuns la 1.233 în 1922 și 2.351 în 1935. Cele mai multe periodice erau consacrate vieții politice, fiind editate atât în București, cât și în provincie. De exemplu, în 1929, apăreau la Cluj 69 de periodice, cu un tiraj de 228.500 exemplare, dintre care 14 în limba română (54.950 exemplare) și 55 în limbile minorităților naționale (173.000 exemplare). Un studiu alcătuit în 1934 arăta că în acel an reveneau 3,7 periodice la 100.000 de etnici români și 6 periodice la 100.000 de cetățeni aparținând minorităților naționale.⁹

Presa a fost un important instrument de control asupra activității guvernamentale, de combatere a abuzurilor și ilegalităților comise de oamenii politici, aflați la putere sau în opoziție. De asemenea, presa — mai ales prin articolele de fond și prin diverse alte materiale, semnate de personalități precum: N. Iorga, Pamfil Șeicaru, Stelian Popescu, Nae Ionescu, Grigore Gafencu, etc. — a contribuit la educația civică a românilor.

Progresele înregistrate în anii interbelici în domeniul evoluției democratice a vieții politice din România au fost cu adevărat remarcabile, dacă facem o comparație cu perioada anterioară primului război mondial. "Formele" legale au fost mai bine "acoperite" de "fondul" societății românești, care a făcut progrese importante pe calea modernizării și a creșterii gradului de educație civică a populației.

Totuși, carențele regimului democratic au fost vizibile și au influențat viața politică a României. Au fost preluate unele practici nedemocratice din trecut, au apărut altele noi, s-au manifestat oscilații și inconsecvențe care au pus adesea sub semnul întrebării însuși “fondul” democratic al legislației în vigoare, în primul rând al Constituției.¹⁰

Votul universal a fost acordat unor cetățeni fără experiență politică; până în 1914, țărănimea — care alcătuia circa 85% din populația României — vota prin delegați, care alegeau câte un deputat pe județ la colegiul al III-lea. La această realitate se adaugă faptul că o bună parte a electoratului (circa 40%) nu știa să scrie și să citească, astfel că votul era dat mai mult sub impresia de moment, decât pe baza unei cunoașteri reale a programelor și ideologiilor prezentate de partidele politice. De altfel, pentru ca alegătorii să deosebească diferitele partide politice, acestea adoptau semne electorale sugestive: steaua (Partidul Poporului), secera (Partidul Țărănesc), crucea (Partidul Național-Liberal), etc.

Opțiunile electorale au fost extrem de contradictorii, ceea ce arată că nu exista o cunoaștere clară a “ofertelor politice”. Spre exemplu, Partidul Național Liberal a obținut 6,8% din voturi în 1920, apoi 60,3% în 1922, a scăzut la 7,3% în 1926, pentru a urca la 61,7% în 1927, a ajunge la 6,5% în 1928. Partidul Național Țărănesc a câștigat 22,1% din voturi în alegerile parlamentare din 1926, a urcat la 77,7% în 1928, pentru ca în 1931 să obțină doar 13,6%. Și mai spectaculoasă a fost evoluția Partidul Poporului: 42,6% în 1920, 6,5% în 1922, 52% în 1926, pentru ca în 1927, cu doar 1,9%, să nu atingă pragul electoral de 2%.¹¹ Aceste oscilații se datoresc și faptului că existau cetățeni care nu aveau anumite opțiuni politice, dar, fiind obligați prin lege să se prezinte la urne, votau cu partidul aflat la guvern, mai ales că acesta avea aproape întotdeauna lista cu numărul 1, adică prima pagină a buletinului de vot. Evident, au existat și presiuni, acte de violență, numeroase ilegalități comise de aparatul de stat, care au influențat rezultatul alegerilor, asigurând victoria partidului aflat la putere.

O carență fundamentală a democrației românești a fost menținerea vechiului sistem, introdus de Carol I, prin care “guvernul face parlamentul”. Regele destitua Guvernul și numea altul, apoi dizolva Parlamentul și anunța organizarea alegerilor pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat; Guvernul proceda la destituirea vechilor autorități locale (primari, prefecți) și numirea unor oameni de încredere aparținând partidului instalat la putere; noile autorități acționau pentru asigurarea victoriei electorale a guvernului. Prin acest sistem, parlamentarii își datorau în cea mai mare parte mandatul acțiunii guvernamentale. Vechea butadă a lui P.P. Carp: “Majestate, dați-mi guvernul și vă dau Parlamentul”, a fost în bună măsură o realitate și după 1918.

În perioada interbelică s-a înregistrat un adevărat carusel guvernamental. În primul deceniu de după Marea Unire s-au perindat la cârma țării 11 guverne, iar în cel de-al doilea 14 guverne, deci în total 25 guverne în 20 de ani.¹² Au existat doar două guverne care s-au menținut patru ani (1922-1926 și 1934-1937), dar și șase guverne care au durat câteva săptămâni, iar alte opt s-au aflat la cârmă între o lună și două luni. Evident că aceste dese schimbări de guverne au afectat coerența politicii de stat și, nu o dată, au derutat marea masă a cetățenilor.

Partidele politice trăiau mai ales prin șefii lor, aceștia își constituiau grupuri de interese, care nu țineau seama de organismele statutare de conducere. Partidul Național Liberal a cunoscut perioada sa de glorie atunci când a fost prezidat de Ion I. C. Brătianu, personalitate marcantă a istoriei românilor.¹³ Acesta nu convoca decât arareori forurile statutare de conducere, luând decizii după consultări personale cu diferiți fruntași, pe care știa să-i utilizeze cu măiestrie: I.G. Duca pentru organizarea partidului; Alexandru Constantinescu pentru manevre de culise împotriva opoziției; Vintilă Brătianu pentru probleme economice și financiare etc. După moartea lui Ion I.C. Brătianu, Partidul Național Liberal a cunoscut o evoluție descendentă, urmașii săi, Vintilă Brătianu, I.G. Duca și mai ales Constantin I.C. Brătianu neputând să umple golul lăsat prin decesul liderului său survenit în 1927. În Partidul Național Tărănesc figura centrală era Iuliu Maniu: sub aparența unei amabilități desăvârșite și a unei democrații extrem de largi în raporturile cu ceilalți fruntași ai partidului, acesta urmărea cu o perseverență rar întâlnită să obțină adeziunea la un punct de vedere pe care și-l stabilea dinainte. Purta negocieri zeci de ore ("pertractări" cum zicea el), dădea cuvântul tuturor să-și exprime opiniile, dar nu reținea decât ideile care convergeau spre soluția gândită de el, pe care evita să o exprime. Atunci când se ajungea la concluzia pe care o dorea, "domnul prezident", cu un aer smerit, declara că aceasta fiind "voința democratic exprimată", el și-o însușește. Partidul Poporului a trăit prin personalitate generalului Averescu; atunci cînd "mitul Averescu" a ajuns la apogeu (1919-1920), Liga (Partidul) Poporului s-a bucurat de o uriașă aderență. În octombrie 1919, a avut loc un Congres extraordinar al acestei organizații la care toți vorbitorii s-au pronunțat pentru participarea la alegerile parlamentare. Singurul care s-a opus a fost Alexandru Averescu, deoarece era menținută starea de asediu, iar propaganda electorală nu se putea desfășura normal. El a declarat că cei care doresc, pot participa la alegeri, dar fără a utiliza numele său. În fața acestei situații, Congresul a hotărât abținerea Ligii Poporului de la alegeri. Treptat, "mitul Averescu", s-a diminuat, deoarece cetățenii au constatat că generalul nu a adus "îndreptarea" pe care o sperau, în timpul guvernării din 1920-1921. Partidul, care trăia în umbra personalității generalului Averescu, a intrat într-un con de umbră. Situația era și mai frapantă în

cazul Ligii Apărării Național-Creștine, condusă de A.C. Cuza, și a Legiunii Arhanghelul Mihail, al cărei "căpitan" era Corneliu Zelea Codreanu; aceștia decideau soarta organizațiilor respective și a membrilor lor.

O altă carență a democrației românești a fost creșterea rolului puterii executive în dauna celei legislative. La originea acestei situații se afla modul în care se constituiau majoritățile parlamentare; acestea depindeau de Guvern, care "aranja" listele de candidați și mobiliza aparatul de stat pentru a le asigura victoria în alegere. Nu o dată, miniștrii au cerut majorității parlamentare să voteze proiecte de lege cu care unii deputați sau senatori nu erau de acord. Spre exemplu, în 1921, mai mulți parlamentari, aparținând Partidului Poporului, nu erau de acord cu unele prevederi ale legii agrare. În fața acestei situații, ministrul de Interne, Constantin Argetoianu a procedat astfel, după cum singur mărturisește: "În cele două-trei zile care au precedat votul am lucrat grupurile și în ziua scrutinului am pus oamenii mei să ceară votul pe față cu apel nominal. M-am așezat în momentul scrutinului pe treptele biroului, în fața băncilor — era să zic a ieslelor — și la chemarea fiecărui nume din partidul nostru, mă uitam în ochii chematului și sub uitătura mea n-a îndrăznit nici unul să zică contra".¹⁴ În decembrie 1928, după alegeri, Iuliu Maniu a cerut parlamentarilor național-țărăniști să-și depună demisia în alb la conducerea partidului. Deoarece președintele Partidului Național Țărănesc era în același timp și șeful guvernului, este limpede că, în fapt, executivul controla activitatea legislativului, și nu invers, adică așa cum cerea Constituția. Din 1934, guvernul Tătărescu a început să utilizeze metoda decretelor-lege, care erau apoi supuse "în bloc" spre aprobare parlamentului,

Monarhia și-a adus propria contribuție la degradarea regimului democratic din România, mai ales prin folosirea abuzivă a dreptului de dizolvare a Parlamentului. Conform Constituției, Parlamentul era ales pe 4 ani, dar, în fapt, doar două corpuri legiuitoare (alese în 1922 și 1933) s-au menținut întreaga legislatură. În perioada 1919-1937 durata medie a unui Parlament a fost de 2 ani, existând și situații când acesta a fost dizolvat după patru luni (în 1920) și un an (în 1927).¹⁵ Astfel, s-a ajuns ca în perioada interbelică să se perinde nu mai puțin de zece corpuri legiuitoare cele mai multe neavând timpul material corespunzător pentru dezbaterile și adoptarea legilor necesare diferitelor domenii de activitate.

Aceste carențe ale regimului democratic au creat, treptat, în opinia publică reacție negativă față de instituțiile democratice, fapt ce a permis ascensiunea forțelor de extremă dreaptă, în primul rând a Mișcării Legionare; în același timp, s-au intensificat manevrele regelui Carol al II-lea vizând instaurarea unui regim totalitar. Partidele politice au început să fie privite ca niște "coterii politice", adică grupuri de interese care luptă între ele pentru cât mai multe avantaje materiale obținute de partizanii proprii. Și Parlamentul a cunoscut un proces accelerat de degradare. În 1936, deputatul Grigore Iunian sublinia că prin acceptarea guvernării prin decrete-lege se dădea Parlamentului "un certificat de pauperitate morală și intelectuală".

iar "măine se va veni cu abolirea acestei instituțiuni, care se dovedește inutilă și constituitoare".¹⁶ El se referea la faptul că guvernul depusese, spre ratificare, un număr de 46 decrete-lege.*

Cheltuielile suportate de bugetul statului pentru întreținerea parlamentarilor erau destul de mari. În 1933 s-a stabilit ca un deputat sau senator să primească o indemnizație de 6.000 lei pe lună, plus 700 lei pe zi lucrătoare, ceea ce însemna că, în timpul sesiunilor, ei aveau circa 19.000 lei, iar în vacanța parlamentară 6.000 lei. Un calcul estimativ arată că un parlamentar câștiga 13.500 lei pe lună. În 1939, deputaților și senatorilor li s-a atribuit o indemnizație fixă de 15.000 lei pe lună, iar diurnele au fost desființate.¹⁷ În acel an un profesor universitar avea un salariu de 17.000 lei, iar un profesor de liceu cu gradul I primea 8.500 lei. Cu alte cuvinte, un parlamentar avea un salariu mai mic decât un profesor universitar și aproape dublu față de un profesor de liceu.**

Procesul de degradare a regimului democratic în anii '30 nu a fost specific României, ci întregii Europe. Treptat, în majoritatea statelor europene s-au instaurat regimuri autoritare, de diferite nuanțe.¹⁸ Încă din 1929, România era înconjurată de țări cu asemenea regimuri, exceptând Cehoslovacia, care în martie 1939 a fost lichidată ca stat. În acest context — intern și internațional — regele Carol al II-lea a instaurat, la 10 februarie 1938, regimul monarhiei autoritare, care în vara anului 1940 a evoluat spre totalitarism.

În concluzie, credem că regimul democratic din România a fost o realitate, dar el a avut numeroase carente, care s-au accentuat spre sfârșitul perioadei interbelice. Cu toate imperfecțiunile sale, democrația românească a rezistat mai mult comparativ cu cea din majoritatea statelor europene, România fiind una dintre ultimele țări în care s-a instaurat un regim totalitar.

Cunoașterea democrației românești din perioada interbelică este fără îndoială utilă, mai ales pentru a evita disfuncționalitățile și carentele pe care aceasta le-a avut în procesul de aplicare a legislației privitoare la viața politică. Dar, o reîntoarcere la acest tip de democrație este imposibilă, deoarece contextul istoric s-a schimbat fundamental. Cetățenii României de astăzi știu să scrie și să citească, urmăresc emisiunile radio și TV, au opinii proprii referitoare la partidele și oamenii politici. Mai presus de toate, au o amintire foarte proaspătă despre ce însemna un regim dictatorial și cum se manifestă el.

Românii trebuie să privească cu îngrijorare abaterile de la normele democratice care apar în societate actuală, mai ales guvernarea prin ordonanțe de urgență, disputele parlamentare sterile, corupția generalizată, incapacitatea organelor de stat de a rezolva prin metode legale situațiile de criză. Eșecul democrației din perioada interbelică poate constitui un avertisment pentru a evita evoluție similară, cu consecințe profund negative asupra vieții tuturor cetățenilor. De aceea, fiind deosebit de preocupați de viața politică actuală, să luăm din experiența trecută acele elemente care pot duce la perfecționarea sistemului politic și la dezvoltarea unei reale societăți civile în România.

NOTE

1. "Monitorul oficial", nr. 191 din 16/29 noiembrie 1918.
2. "Tara noastră" din 13 aprilie 1932
3. Ioan Scurtu, **Istoria Partidului Național-Tărănesc**, București, Edit. Enciclopedică, 1994, p. 109.
4. C. Stere, **Preludii. Partidul Național-Tărănesc și "cazul Stere"**, București, Atelierele "Adevărul", 1930, p. 254.
5. Vezi pe larg, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, **Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)**, București, Edit. Mediaprint, 1995.
6. "Monitorul oficial", nr. 170 din 3 august 1929.
7. Ioan Scurtu, **Monarhia în România 1866 - 1947**, București, Edit. Danubius, 1991 (cap. 5).
8. Mattei Dogan, **Sociologie politică. Opere alese**, București, Edit. Alternative, 1999, p. 184.
9. Nicolae Dascălu, **Evoluția statistică a presei în România interbelică**, în "Revista de istorie", nr. 7/1981, pp. 1257-1265.
10. Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, **Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură**, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1996.
11. Ioan Scurtu și Ion Bulei, **Democrația la români (1866-1938)**, București, Edit. Humanitas, 1990 (cap. 4).
12. Vezi detalii în Stelian Neagoe, **Istoria guvernelor României de la începuturi până în zilele noastre — 1999**, București, Edit. Machiavelli, 1999, pp. 79-122; Ion Mamina și Ioan Scurtu, **Guverne și guvernanti (1916-1938)**, București, Edit. Silex, 1996.
13. Vezi pe larg Ioan Scurtu, **Ion I.C. Brătianu. Activitatea politică**, București, Edit. Museion, 1992; Idem, **Iuliu Maniu. Activitatea politică**, Edit. Enciclopedică, 1995.
14. Constantin Argetoianu, **Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri**, vol. VI. Ediție și prefață Stelian Neagoe, București, Edit. Machiavelli, 1996, pp. 235-236.
15. Ioan Scurtu și Gheorghe Buzatu, **Istoria românilor în secolul XX**, București, Edit. Paideia, 1999, pp. 107-108.
16. "Dezbaterile Adunării Deputaților", nr. 15, ședința din 18 decembrie 1938, p. 420.
- * Astăzi, această cifră apare cu totul nesemnificativă, dacă luăm în calcul că, în 1999, Guvernul a adoptat peste 200 ordonante de urgență.
17. "Monitorul oficial", nr. 127 din 5 iunie 1939.
- ** Legea privind salarizarea personalului din instituțiile bugetare, publicată în "Monitorul oficial" din 16 iulie 1998, prevede că parlamentarii au un salariu de 637.000 lei pe lună multiplicat cu 17,6; un profesor universitar (cu peste 20 de ani vechime) are un salariu de referință de 614.000 lei multiplicat cu 2,8, iar un profesor de liceu cu gradul I (cu peste 20 ani vechime) are salariul de referință 614.000 lei multiplicat cu 1,9. Aceste cifre arată că, din 1998, un parlamentar avea un salariu de peste 6 ori mai mare decât un profesor universitar și de peste 9 ori mai mare decât un profesor de liceu.
18. Vezi, pe larg, I. Ciupercă, **Totalitarismul fenomen al secolului XX**, Iași, Edit. Universității. "Al. I. Cuza", 1995; Eric Hobsbawm, **Secolul extremelor**. Traducere: Anca Irina Ionescu, București. Edit. Lider, 1994.